

سیاست کیفری ایران در قبال مواد روانگردان

دکتر مرتضی براتی^۱، علیرضاگرزالدین^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۰۲/۱۷

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۰۳/۲۰

چکیده

آمارهای رسمی نهادهای بین‌المللی حکایت از رشد قابل توجه جرایم مواد روانگردان در سطح جهان دارد؛ قاچاق مواد روانگردان از میان تمامی بلاهایی که جامعه جهانی را تهدید می‌کند به عنوان یکی از عذاب‌آورترین بلاها محسوب می‌شود، بالا بودن نرخ قاچاق و از هم‌پاشیدگی خانواده‌ها، موجب افزایش بی‌رویه این نوع بزهکاری شده‌است، ریشه‌کن ساختن قطعی مواد روانگردان کاری است بس مشکل و حتی غیر ممکن؛ اما می‌توان با استفاده از روش‌های نوین به‌طور محسوسی ارتکاب جرایم مواد روانگردان را تقلیل و از گسترش روزافزون آن جلوگیری نمود. این امر مستلزم اندیشیدن تمهیداتی برای مقابله با مواد روانگردان می‌باشد تا در عین اینکه جامعه از این‌گونه بزهکاری‌ها در امان باشد، شخص بزهکار نیز جهت بازگشت به جامعه حفظ و بازسازی شود، به‌گونه‌ای که وی بتواند یک زندگی منطبق بر معیارهای اجتماعی را در پیش گرفته و از دنیای جرم و جنایت فاصله بگیرد، نباید در صدد انتقام از مجرم برآمد، بلکه باید در اصلاح و ارشاد او کوشید و با استفاده از لوازم موجود زمینه بازگشت او را به اجتماع فراهم آورد، این موضوع در مواد روانگردان به لحاظ خصوصیات ویژه دارای اهمیت دو چندان است زیرا شخصیت مجرمین مواد روانگردان هم‌چون زمین خالی است که هر بذری در آن پاشیده شود می‌پذیرد.

واژگان کلیدی: سیاست کیفری، مواد روانگردان، پاسخ‌های کیفری، پاسخ‌های غیر کیفری.

^۱. دکترای الهیات، استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد دامغان

^۲. جرم‌شناس و کارشناس ارشد حقوق جزا

مقدمه

حقوق کیفری موادمخدر از جمله قلمروهایی است که سیاست کیفری، ناگزیر بر تعیین اصول و اعمال تشریفات خاص و تفکیک دادرسی از سایر جرایم شده است. این امر به معنای سیاست کیفری ویژه‌ای در قبال مواد روانگردان است که مسائل بسیار پیچیده و ظریفی را به همراه دارد. ضرورت و اهمیت موضوع با عنایت به این نکته که مساله آمار جرم و بزه در میان جوانان و نوجوانانی که هنوز زندگی اجتماعی خود را آغاز نکرده اند اما بر اثر عوامل مختلف اجتماعی، فرهنگی و سیاسی به انواع مواد روانگردان آلوده می‌شوند امری ضروری به نظر می‌رسد. علاوه بر آن در صورت عدم دادرسی ویژه برای بزهکاران و جاری نمودن احکام عمومی و غیر تخصصی و فقدان روش‌های صحیح تربیتی و اصلاحی نه تنها دوباره اجتماعی نمی‌شوند بلکه سبب ورود آسیب و اثرات منفی بر روحیه و شخصیت آنان و برچسب مجرمانه خوردن و تماس با مجرمین حرفه‌ای در زندان‌ها می‌شود که نتیجه‌ای جز تکرار جرم توسط آنان و اقدام به تشکیل باندهای حرفه‌ای نخواهد داشت.

بیان مسئله

حقوق کیفری موادمخدر از جمله قلمروهایی است که سیاست کیفری، ناگزیر بر تعیین اصول و اعمال تشریفات خاص و تفکیک دادرسی از سایر جرایم شده است. این امر به معنای سیاست کیفری ویژه‌ای در قبال مواد روانگردان است که مسائل بسیار پیچیده و ظریفی را به همراه دارد. ضرورت و اهمیت موضوع با عنایت به این نکته که مساله آمار جرم و بزه در میان جوانان و نوجوانانی که هنوز زندگی اجتماعی خود را آغاز نکرده اند اما بر اثر عوامل مختلف اجتماعی، فرهنگی و سیاسی به انواع مواد روانگردان آلوده می‌شوند امری ضروری به نظر می‌رسد. علاوه بر آن در صورت عدم دادرسی ویژه برای بزهکاران و جاری نمودن احکام عمومی و غیر تخصصی و فقدان روش‌های صحیح تربیتی و اصلاحی نه تنها دوباره اجتماعی نمی‌شوند بلکه سبب ورود آسیب و اثرات منفی بر روحیه و شخصیت آنان و برچسب مجرمانه خوردن و تماس با مجرمین حرفه‌ای در زندان‌ها می‌شود که نتیجه‌ای جز تکرار جرم توسط آنان و اقدام به تشکیل باندهای حرفه‌ای نخواهد داشت.

واکنش نسبت به اعمال خلاف باید به نحوی باشد که باعث تشویق فرد به تغییر روش خود شده و تاثیر اعمال خود بر دیگران را کسب نموده و احساس نماید که مسئول اعمال خویش است، بنابراین بایستی از درگیر شدن با نظام رسمی قضایی پرهیز شود و از بروز واکنش‌های صرفاً تنبیهی اجتناب نمود چرا که معتاد یا بزهکار مواد مخدری که صرفاً یک بار به دست دستگاه قضایی افتاده و

مزه تلخ شدت عمل جامعه را درک کرده، باعث خواهد شد در ادامه در جبهه‌های مخالف نظام اجتماعی قرار گرفته و از انجام هیچ عمل ضد اجتماعی و مجرمانه ابا نداشتن باشد. در مورد بزهکاران مواد روانگردان گرایش به اصلاح و تربیت، ضروری‌تر به نظر می‌آید زیرا اعمال مجرمانه آن‌ها ناشی از بی‌تجربگی در رویارویی با انگیزه‌های مجرمانه و مواد روانگردان و در اکثر موارد شرایطی است که افراد حرفه ای برای آن‌ها فراهم کرده‌اند، بزهکار مواد روانگردان دارای فطرتی پاک و روحی لطیف است و می‌توان بسیار سریع‌تر و راحت‌تر از سایر بزهکاران، او را به سوی اصلاح و تربیت سوق داد؛ اگر مقامات قضایی بتوانند ضمن ایجاد محیط صمیمانه با بزهکار مواد روانگردان تفاهم برقرار نموده و از ارتباط حاصل به نفع اصلاح انحراف روانی و جسمانی او استفاده نمایند امید بازگشت او به زندگی اجتماعی زیاد خواهد بود، در مقابل در صورتی که بزهکار را بدون هیچ‌گونه درک و تفاهم در زندان‌های زشت و در بسته زندانی و یا از طریق مجازات یا تنبیه بدنی از او انتقام بگیریم مسلماً جز تقویت نمودن نابسامانی عاطفی او و حس عناد به خود و جامعه، نتیجه دیگر نخواهد داشت.

یکی از بخش‌های مهم حقوق کیفری مواد روانگردان مربوط به سازمان و آیین دادرسی ویژه بزهکار می‌باشد، جنبه‌های گوناگون اهمیت موضوع را می‌توان در آسیب‌پذیر بودن بزهکار مواد روانگردان، رعایت مصلحت آنان در طول دادرسی و انتخاب تدابیر و اقدامات مناسب با شرایط و نوع و عمل بزهکاری آنان ملاحظه نمود؛ قسمت اعظمی از اسناد سازمان هادر رابطه با بزهکار مواد روانگردان مربوط به سازمان و آیین رسیدگی به جرایم بزهکار مواد روانگردان می‌باشد. تمام مقررات اهداف یکسان و هماهنگی را دنبال می‌کنند از جمله نزدیک ساختن سیاست کیفری کشور به معیارهای بین‌المللی و اعمال آن از سوی کشور در مجموعه قوانین خود؛ از سوی دیگر هر کدام از کشورها، متناسب با توسعه ملی، حقوقی، فرهنگی و... تدابیری را در زمینه مواد روانگردان انجام داده‌اند.

روش تحقیق حاضر مبتنی بر شیوه استنادی و ارجاع به منابع تالیفی بوده است که به جهت رسیدن به نتیجه مطلوب و علمی شد تا منابع موجود در نهادهای دست‌اندر کار و مرتبط با مقابله و مبارزه با مواد روانگردان مشاهده و مطالعه گردد.

پژوهش با مطالعه ی منابع اصلی و فرعی ذیل انجام شد:

۱- مراجعه به کتابخانه‌های معتبر کشور

۲- مراجعه به نهاد های فعال در زمینه ی مواد مخدر

۳- مراجعه به سایت های علمی معتبر

۴- استفاده از پژوهش‌ها و طرح‌های انجام شده در زمینه‌ی مواد مخدر

سیاست کیفری^۱

از ترکیب دو واژه سیاست و کیفر عبارت مرکب سیاست کیفری^۲ در برخورد تفنینی با جرائم حاصل شد و به عبارت دیگر سیاست کیفری همان سیاست تفنینی می‌باشد. سیاست کیفری در چارچوب حقوق کیفری و در محدوده تدابیر و اقدامات دولت و قوای عمومی و قوانین موضوعه است سیاست کیفری واکنش عملی در قبال فعل یا ترک فعلی که بیانگر ضدیت علیه ارزش‌های اساسی متبلور در نظم عمومی است.

رابطه سیاست کیفری و سیاست جنائی

از سوی دانشمندان برای تشخیص و تفکیک میان سیاست کیفری و سیاست جنائی دو معیار مطرح شده است:

مفهوم مضیق سیاست جنایی

مفهوم موسع سیاست جنایی

گفتار اول: سیاست کیفری و مفهوم مضیق سیاست جنایی

سیاست کیفری صرف اقدامات سرکوب‌گرانه در برخورد با جرم می‌باشد و سیاست جنایی رابطه عموم و خصوص من وجه با سیاست کیفری دارد. البته «سیاست جنایی خود یک رویکرد

- Criminal policy^۱

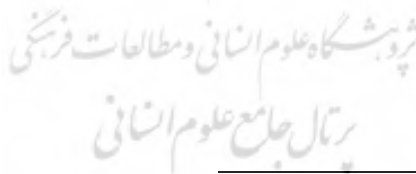
^۲ - گفتنی است منظور از سیاست کیفری در این نوشتار، مجموعه قواعد حقوقی کیفری است که واکنش دولت نسبت به جرایم و مجرمان را سازمان می‌دهد. به عبارت دیگر سیاست کیفری در این معنا، چاره اندیشی درباره جرم با کمک کیفر است و این تعبیر با مفهوم سیاست جنایی به معنای سازمان بخشیدن به مبارزه علیه بزهکاری با استفاده از طرق مختلف به صورت یک مجموعه سازمان یافته تدابیر کیفری و غیر کیفری که توسط نهادهای دولتی و غیر دولتی برای پیشگیری از جرم و انحراف اتخاذ می‌گردد، متفاوت است.

کلان به پدیده جرم^۱ می‌باشد و مفهومی میان رشته‌ای است که با اقسام تقنینی، اجرایی و قضایی خود سعی در اتخاذ تدابیر علیه پدیده‌های مجرمانه دارد. «در مفهوم مضیق سیاست جنایی را می‌توان همان سیاست کیفری دانست»^۲. به عبارت دیگر به نظر می‌رسد که سیایت جنایی، تدبیر و حکمت تقنینی دولت در مقابل جرم است. در نگاه مضیق به سیاست جنایی می‌توان معادل حقوق کیفری یا سیستم کیفری مبتنی بر جرم، مجازات و قانون را یافت.^۳

سیاست کیفری و مفهوم موسع سیاست جنایی

سیاست جنایی به تعریف مارک آنسل همراهی «علم مشاهده» و «هنر راهبرد - اصولی و نظام یافته واکنش ضد اجتماعی»^۴ است. با این تعریف پی می‌بریم که سیاست جنایی در مفهوم موسع خود در سطح معادل لغوی یا اصطلاح توصیفی نمانده و معادل حقوق کیفری یا جرم‌شناسی محدود نمانده و خود دارای مفهومی مستقل و رشته مطالعاتی نوینی شناخته می‌شود. سیاست جنایی در عمل یعنی یک استراتژی همه جانبه و بررسی وقایع از نظر قانونی قضایی، اداری و اجرائی با تجربه‌های انجام شده و نتایج بدست آمده که با سنجش و مطالعه و پایش واکنش اجتماعی مناسب علیه بزهکاری را تجویز می‌کند.

سیاست جنایی موسع نه یک رشته علمی بلکه یک پدیده جامعه‌نگر است چرا که هر اجتماع انسانی به محض تشکیل علیه بزهکاری که موجودیتش را تهدید می‌کند واکنش خاص خود را اتخاذ می‌کند.

۱- نجفی ابراند آبادی، دکتر علی حسین، درآمدی به جنبه‌های مختلف سیاست جنایی در قبال مواد مخدر، مجموعه مقالات همایش بین المللی علمی - کاربردی جنبه‌های مختلف سیاست جنایی در قبال مواد مخدر، جلد ۱ (تهران، نشر روزنامه رسمی کشور، ۱۳۷۹)، ص ۲۲

۲- مرتضوی، سعید، قاچاق مواد مخدر و روان گردان، انتشارات مجد، سال ۱۳۸۸، ص ۳۵

۳- باصری، علی اکبر، سیاست جنایی (داخلی و بین المللی) مواد مخدر، انتشارات خرسندی، چاپ اول، ۱۳۸۶، ص ۲۸

۴- آنس، مارک- دفاع اجتماع، ترجمه دکتر آشوری و نجفی ابراندآبادی، نشر دانشگاه تهران، ج ۳، ۱۳۷۵، ص ۵۱

البته به نظر خانم «کریستین لازرژ»^۱ سیاست جنایی با مفهوم موسع به معنای زیر است: «غور و تفحص منتقدانه و ریشه‌یابی پیرامون پدیده مجرمانه، رمزبایی پدیده مجرمانه و وسایل به کار گرفته شده برای مبارزه علیه رفتارهای انحرافی یا مجرمانه و نیز یک استراتژی حقوقی و اجتماعی مبتنی بر مبانی برگزیده ایدئولوژیک با هدف پاسخ دهی واقع‌گرایانه به پیشگیری و سرکوبی پدیده مجرمانه به معانی وسیع کلمه.»^۲

در مفهوم موسع از سیاست جنایی ارتباط معناداری بین سیاست کیفری و جنایی وجود ندارد و تنها می‌توان گفت که سیاست کیفری یا همان مجازات‌های وضع شده بوسیله قوانین و مقررات موضوعه یک ابزار از ابزارهای متعدد و متنوع سیاست جنایی است.

قاچاق مواد مخدر روانگردان

قاچاق یک جرم سازمان یافته فراملی است،^۳ از آنرو که ارتکاب آن معمولاً از سوی باندهای تبه‌کار که دارای تشکیلات و مرکزیتی می‌باشند انجام می‌گیرد و مضافاً این باندها با استفاده از تشکیلاتی که در کشورهای مختلف از آن برخوردارند مرزهای کشورهای را در می‌نوردند و جرایم خود را به فراسوی مرزهای یک کشور می‌کشانند.

قاچاق

الف : مفهوم لغوی

^۱ لازرژ، کریستین، درآمدی بر سیاست جنایی، ترجمه ی علی حسین نجفی ابرند آبادی، نشر میزان، چاپ اول، ۱۳۸۲ ص ۱۰

^۲ حسینی، سسید محمد، سیاست جنایی در اسلام و جمهوری اسلامی ج ۱، انتشارات دانشگاه تهران، چ ۱، ۱۳۸۳، ص ۲۳

^۳ مرتضوی، سعید. (۱۳۸۸)، قاچاق بین المللی مواد مخدر و روان گردان، انتشارات مجد، تهران. ص ۴۴

«قاچاق کلمه‌ای است ترکی و به معنی برده و ربوده و آنچه ورود آن به کشور و یا معامله آن از طرف دولت ممنوع است می‌باشد. قاچاقچی کسی است که مال التجاره ممنوع ورود یا ممنوع معامله را بدون کسب اجازه از دولت و یا پرداختن گمرک وارد کند یا بفروشد؛ آن که کالا از بیراهه بگذراند.»^۱ در فرهنگ‌های لاتینی به جای این واژه از واژه «اسماگلینگ»^۲ و «ترافیکیگ»^۳ استفاده می‌کنند.

ب: مفهوم حقوقی

با مطالعه و مذاقه در قوانینی متفرقه از جمله قانون انحصار تجارت خارجی، قانون مجازات مرتکبین قاچاق و قانون امور گمرکی می‌توان گفت قانونگذار تعاریف بعضاً مشابهی را از قاچاق ارائه داده است. اما نکته حائز اهمیت این است که در مقررات مواد مخدر ایران لفظ قاچاق تعریف نشده است. ماده ۱ «قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲/۱۲/۲۹» نیز بدون آنکه قاچاق را تعریف کرده باشد برای عمل قاچاق اموال- موضوع ماده مزبور- به عنوان جرم، مجازات تعیین کرده است و ماده ۴۵ «قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲» نیز در مورد قاچاق مقرر داشته است: «مقصود از این قاچاق اسلحه، وارد کردن به مملکت یا صادر کردن از آن یا خرید و فروش یا حمل و نقل یا مخفی کردن یا نگاه داشتن آن در داخل مملکت است» و «منظور از قاچاق اشیای ممنوع ورود یا ممنوع الصدور، وارد کردن اشیای ممنوع ورود به خاک ایران... است»^۴

مواد روانگردان

در حقوق داخلی و در قانون مربوط به مواد روان گردان تعریفی از مواد روانگردان به عمل نیامده است ولی کنوانسیون مواد روان گردان مصوب ۱۹۷۱ سازمان ملل متحد مواد روان گردان را

۱- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، تهران چاپ سیروس، ۱۳۳۹، ص ۱۸

- Smuggling^۲

- Trafficking^۳

۴- مجموعه قوانین و مقررات مبارزه با موادمخدر، اداره کل تدوین و تنقیح قوانین و مقررات ریاست‌جمهوری، چاپ اول ۸۳، ناشر معاونت پژوهش تدوین و تنقیح قوانین و مقررات ریاست‌جمهوری.

۵- پسیوکوتروپ

شامل هر ماده اعم از طبیعی یا صنعتی می‌داند که در فهرست‌های چهار گانه ضمیمه کنوانسیون مزبور، درج شده است.

شاید بهترین تعریف از مواد روانگردان تعریفی باشد که ماده ۱ قانون الحاق به کنوانسیون ۱۹۸۸ از مواد روانگردان ارائه داده است که این خود نشانگر بی‌مبالاتی قانونگذار کشور ایران به مواد روانگردان است چرا که در قانون اصلاحی سال ۱۳۸۹^۱ گرچه به جرم انگاری خاص مواد روانگردان دست زده است ولی نتوانسته است تعریفی درخور، درخصوص این مواد ارائه دهد تا بتوان مواد روانگردان جدید را به صورت گزینشی جرم انگاری نمود و مواد روانگردان صنعتی دارویی که کاملاً قابل اختلاط با مواد روانگردان جدید غیردارویی است را بازشناسایی کرد.

"مواد روانگردان" در بند ط ماده ۱ قانون الحاق به کنوانسیون ۱۹۸۸ سازمان ملل متحد برای مقابله با قاچاق مواد مخدر و روانگردان که از قوانین داخلی کشور ما می‌باشد، به شرح زیر تعریف گردیده است:

«داروهای روانگردان به معنای هرگونه ماده طبیعی و یا ترکیبی مندرج در جداول ۱، ۲، ۳ و ۴ کنوانسیون داروهای روانگردان مصوب ۱۹۷۱ می‌باشد.»^۲

در بندهای ۱ و ۲ بند الف فراز ماده ۲ قانون الحاق به کنوانسیون مواد روانگردان اثرات زیر برای مواد روانگردان ذکر شده است:

اعتیادآور، تحریک و یا سست شدن سیستم عصبی مرکزی که منجر به توهم و یا اختلالاتی در کارکرد حرکتی یا افکار یا رفتار یا درک یا خلق و یا خوی می‌گردد.^۳

---

۱ - مجموعه قوانین و مقررات مبارزه با موادمخدر، اداره کل تدوین و تنقیح قوانین و مقررات ریاست‌جمهوری، - چاپ اول ۹۱، ناشر معاونت پژوهش تدوین و تنقیح قوانین و مقررات ریاست‌جمهوری.

۲ غنجی، علی. (۱۳۸۶)، کلیات موادمخدر، تهران، معاونت آموزش ناجا، ص ۳۷

۳ رحمدل، منصور، سیاست جنایی ایران در قبال مواد مخدر، انتشارات سمت، سال ۱۳۸۶، ص ۲۳

در قانون داخلی ایران نیز در سال ۱۳۵۴ قانون خاصی تحت عنوان قانون مربوط به مواد روان گردان متشکل از (۱۲) ماده و (۲) تبصره به تصویب رسیده است که مواد مزبور غیر از مواد مخدر هستند

مواد روانگردان: مواد روانگردان به موادی گفته می‌شود که در فهرست‌های چهارگانه ضمیمه قانون مندرج است. وزارت بهداشتی در صورت توصیه کمیسیون مواد مخدر سازمان ملل متحد می‌تواند در فهرست‌های چهارگانه مذکور با تصویب هیأت وزیران تجدید نظر نموده و مراتب را به وسیله روزنامه رسمی کشور ... و جراید کثیرالانتشار اعلام نماید. این تغییرات پس از انقضای پانزده روز از تاریخ انتشار لازم‌الرعایه خواهد بود. (ماده ۱ قانون مربوط به مواد روانگردان مصوب ۱۳۵۴/۲/۸)

پاسخهای ناظر به قاچاق مواد روانگردان^۱

آثار مخرب موادمخدر و روان گردان و شدت و وسعت روزافزون آن در کشور، لزوم برخوردی مناسب، هماهنگ و منطقی را به صورتی همه جانبه می‌طلبد در این رهگذر بدون داشتن مقرراتی همه سونگر و منطبق با وضعیت فعلی و پیش بینی آینده قاچاق موادمخدر و افراد درگیر در آن توأم با ضمانت اجرایی دقیق، متناسب و علمی، امکان کامیابی را غیرممکن می‌سازد. مجازات‌ها و راهبردهای کاربردی در سیاست جنایی درباره ی پیشگیری از جرایم موادمخدر و اصلاح مجرمان باید متناسب با زبانی باشد که جرم مرتکب شده، به فرد، اجتماع و محیط زیست وارد می‌کند، چنان که مجازات اعدام و مصادره‌ی اموال درباره‌ی مجرمان قاچاق عمده‌ی مواد مخدر اجرا می‌شود، ولی برای مصرف‌کنندگان مواد مخدر مجازات‌های سبک مقرر شده و حتی طبق ماده ۱۵ قانون فعلی مبارزه با مواد مخدر با آن که اعتیاد جرم است به کلیه‌ی معتادان اجازه داده شده به مراکز مجازی که از طرف وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مشخص می‌گردد مراجعه و نسبت به درمان و بازپروری خود اقدام نمایند.

^۱ همان، ص ۲۴

^۲ ترمینولوژی حقوقی-کتاب الکترونیکی، دانشگاه علوم انتظامی

^۳. Audition des enfants dans le process.

پاسخ‌های کیفری سرکوبگر^۱

۱- قوانین و مصوبات متعددی در کشور در حوزه‌ی مواد مخدر و روان‌گردان وجود دارد.

۲- در حال حاضر مهم‌ترین قانون در ارتباط با مواد مخدر، قانون اصلاحیه‌ی مبارزه با مواد مخدر مصوب تشخیص نظام در سال ۱۳۷۶ است. قانون اصلاحی مصوب ۱۳۸۹/۵/۹ آخرین قانون مبارزه با مواد مخدر است که تاکنون معتبر و لازم‌الاجرا می‌باشد. در این اصلاحیه از یک سو تغییرات و نرمش‌هایی در سیاست جنایی تقنینی نسبت به افراد معتاد انجام شده و از سوی دیگر، به همکاری بین المللی در زمینه مبارزه با مواد مخدر و سازمان یافته بودن این جرایم توجه بیشتری به عمل آمده است؛ از جمله اینکه: در بندهای مختلف قانون سابق پس از عبارت «مواد مخدر» عبارت «یا روان‌گردان‌های صنعتی غیردارویی» افزوده شد که با این کار مبارزه با مواد مخدر صنعتی و روانگردان نیز جدی‌تر و قانونمندتر انجام خواهد گردید.

۳- در مضمون‌های اول و چهارم سند چشم‌انداز بیست‌ساله‌ی کشور (تا ۱۴۰۴) به موضوع جامعه‌ی سالم برخوردار از رفاه، امنیت اجتماعی به دور از فساد و... تاکید شده است.

۴- در سیاست‌های کلی برنامه‌ی چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور نیز در بخش‌های اجتماعی و فرهنگی تاکیداتی در این زمینه شده است.

۵- در ماده‌ی ۹۷ قانون برنامه‌ی چهارم بر تدوین طرح ملی مبارزه با مواد مخدر و روان‌گردان تاکید شده است که سند توسعه‌فرابخشی آن نیز تدوین و ابلاغ شده است.

۶- مبارزه همه‌جانبه با مواد مخدر و روان‌گردان و اهتمام به اجرای سیاست‌های کلی با مواد مخدر یکی از بندهای سیاست‌های کلی برنامه‌ی پنجم توسعه کشور است.

۷- طبق قانون موجود در کشور، اعتیاد جرم تلقی می‌شود ولی کسانی که برای درمان اقدام می‌کنند از این قاعده مستثنی هستند.

۸- اصلاحیه قانون مبارزه با مواد مخدر در ۱۳۸۹/۴/۱۲ توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام تصویب شده است.

نتیجه‌گیری:

مسئله مواد روانگردان دارای اهمیت بالایی است، چرا که هدف اساسی اقداماتی که در مورد مجرمین مواد روانگردان صورت می‌گیرد اصلاح و تربیت دوباره آن‌ها برای زندگی اجتماعی و ممانعت از تظاهرات شدیدتر و خطرناک‌تر مجرمانه از طرف آنان در آینده است، بزهکاری بزهکاران مواد روانگردان در بیشتر موارد با خشونت بوده و عمدتاً با مقاصد و حسابگری‌های شریانه همراه است، بزهکاری آنان در واقع نتیجه طبیعی یا غیرطبیعی زندگجی و شرایط آن‌ها است به لحاظ همین تفاوت‌ها برخورد با بزهکاری نخست نیازمند شناسایی عمیق شخصیت و در نظر گرفتن شرایط فردی و وضعیت اجتماعی وی و در نهایت انتخاب اقدامات مناسب کیفری و غیر کیفری اعم از مدنی و اجتماعی است.

عدم هماهنگی بین سازمان‌های ذربیط در امر مبارزه با مواد روانگردان و انجام کارهای موازی و بعضاً خنثی کننده همدیگر و کاستی‌هایی در قانونگذاری، مخصوصاً قانون اصلاحی مصوب ۱۳۷۶ و ۱۳۵۴ که البته این مشکل با اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر در مردادماه ۱۳۸۹ تا حدودی حل شده است گرچه دارای نواقصی در خصوص جرم انگاری برخی مواد روانگردان می‌باشد از نواقص سیاست کیفری جامع است.

متعاقب موارد عنوان گردیده مسلماً خروج از این شرایط امکان‌پذیر نخواهد بود مگر آن‌که تمهیداتی مناسب اتخاذ گردد. به نظر می‌رسد چون جرایم مواد مخدر و روانگردان امروزه یک معضل جهانی می‌باشد، نیازمند تدبیر و برنامه ریزی دقیقی می‌باشد. جرایم بزرگ و مجرمین بزرگ و خطرناک نیاز به سیاست جنایی بزرگی دارد. این سیاست جنایی هم به پیشگیری باید نظر داشته باشد، هم به مبارزه و هم به کمک به افرادی که مصرف کننده و یا بیمار هستند. در این مسیر همکاری دولت، حاکمیت، نهادهای داخلی و بین‌المللی، جامعه‌ی مدنی، جامعه‌ی رسمی و غیررسمی لازم است. به عبارت دیگر باید قایل به یک سیاست جنایی مشارکتی به جای سیاست کیفری بود.

پاسخ‌های کیفری در حقوق ایران اعم از حبس، اعدام، شلاق، جریمه نقدی و پاسخ‌های غیر کیفری اعم از انضباطی، مدنی و بانکی پیش بینی شده است و مواد روانگردان نیز منطبق با کنوانسیون

های بین المللی دسته بندی شده‌اند .

به طور کلی در سیاست کیفری توجه به مسائل زیر ضروری است:

- شناخت مشروعیت و آثار مجازاتی که اعمال می‌شود؛

- شناخت دقیق هدف از اعمال مجازات‌ها؛

- آگاهی عموم مردم و مجازات شونده از اهداف اعمال مجازات‌ها؛

- تجدیدنظر مداوم در مجازات و متناسب کردن آن با شرایط روز؛

- هماهنگ بودن ابزار مجازات با هدف از اعمال مجازات

- پیش بینی مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی است؛ زیرا در بسیاری از موارد شرکت‌های بزرگ جهانی در زمینه جرایم مواد مخدر فعالیت دارند

- نظارت داروخانه‌های اینترنتی که مشوق و ارائه کننده مواد تحت کنترل بدون نسخه پزشک هستند زیرا این کار مطابق ماده ۱۰ کنوانسیون مواد مخدر و روانگردان ۱۹۷۱ ممنوع است.

این سیاست قانونی که فعلا وجود دارد قابل دفاع نیست، هرچند سعی شده است که معایب قانون قبلی برطرف شود، ولی خود موجب بروز مشکلاتی شده است.

برای مبارزه موثر با مواد مخدر باید به زمینه‌ها و جنبه‌های مختلف از جمله نقش فقر، بیکاری و تبعیض، شرایط اجتماعی و فرهنگی، سازوکار اقتصادی قاچاق و توزیع مواد مخدر، ارزش افزوده و انگیزه‌های قاچاق و مسائلی از این دست نیز توجه کرد.

پیشنهادها:

با توجه به جوان بودن جمعیت و اینکه آینده کشور به دست همین نسل موجود اداره خواهد شد، ضروری است که در بعد برنامه ریزی کیفری فعالیت دوصدچندانی صورت گیرد لذا باید به موضوع از دوبعد نگریست:

نخست- کاهش تقاضا؛ افراد معتاد موجود در کشور باید در یک اقدام اساسی و برنامه‌ریزی شده تحت پوشش قرار گیرند و از طرف دیگر از ابتلا افراد جدید به مواد مخدر و روانگردان جلوگیری شود.

دوم- کاهش عرضه؛ از واردات مواد مخدر نیز باید به جد جلوگیری شود و از در دسترس قرار دادن این مواد در بین افراد جلوگیری به عمل آید.

با نگاهی به گذشته می‌توان گفت که بیشترین همت ملی در بخش دوم متمرکز شده و با صرف بودجه‌های کلان و نیروی انسانی و تجهیزات فیزیکی به صورت انسداد مرزها، حفر خندق‌ها در مرزها و تعقیب و مراقبت و درگیری مسلحانه و امثال آن سعی شده است که از ورود مواد مخدر و روانگردان به داخل کشور جلوگیری شود که البته یکی از ارکان اساسی پیشگیری هم همین بخش کاهش عرضه مواد مخدر و روانگردان محسوب می‌شود. ولی باید پذیرفت که در بخش اول یعنی کاهش تقاضا اقدام جدی کمتری به عمل آمده است. زمانی که تقاضا وجود دارد، مواد مخدر و روانگردان به هر طریقی که شده وارد کشور می‌شود، حتی اگر آن را در داخل معده افراد قاچاقچی جاسازی کنند.

ضرورت توسعه و تقویت فعالیت‌های پیشگیری از مصرف مواد مخدر در سطح مراکز آموزشی (از دوران مهد کودک تا آموزش عالی) بصورت پیوسته، منسجم و برنامه‌ریزی شده امری بدیهی می‌باشد تا بدین ترتیب شاهد مصون‌سازی یک سوم جمعیت کشور باشیم.

به نظر نگارنده مخفی کاری و اجتناب از بردن نام روانگردان‌ها در مدارس و مجامعی با سن پایین تر نه تنها کار سنجیده‌ای نیست بلکه غلطی فاحش و نادرست است. در تحقیقات انجام شده بیشتر افراد در سن رشد (۱۴ تا ۲۰ سال) نشناختن صحیح روانگردان‌ها را عاملی برای مصرف ابتدایی خود می‌دانستند چرا که امروزه هر فردی مواد تخریبی مانند هروئین و تریاک را می‌شناسد ولی وقتی هر ماه و چه بسا کمتر، یک روانگردان جدید با نام‌های جدید و مارک‌های مختلف وارد بازار مصرف می‌شود قطعاً شناختن همه آن‌ها، کار ساده‌ای نخواهد بود.

در مورد سوء مصرف و اعتیاد به مواد مخدر باید سیاست‌گذاری در جهت پیشگیری، کاهش آسیب، درمان، جلوگیری از عود افراد در حال ترک و جرم زدایی باشد، زیرا تحقیقات میدانی و تجربه طولانی مدت تایید می‌کند که سیاست سرکوب در مورد سوء مصرف مواد مخدر و اعتیاد به آن نتیجه بخش نبوده و نخواهد بود و لذا در حقوق جزای مواد مخدر باید از سیاست جنایی افتراقی تبعیت کرد و در آخر نیز پیشنهادهای عملی تر را به عنوان راهکارهای اساسی و پیشگیرانه در زمینه مقابله کیفی بیان می‌شود:

- اصلاح قانون، نه تشدید: برخی از جرم شناسان معتقدند که برای پیشگیری با این معضل اجتماعی و خانوادگی اصلاح قانون لازم است و تشدید مجازات نتیجه ای معکوس دارد و بیان می‌دارند:

متأسفانه نظام قضایی و قانون‌گذاران اکثر کشورهای جهان همیشه از بزهکاران عقب‌تر هستند و به طور طبیعی مانند جرایم رایانه‌ای و الکترونیکی، بعد از ایجاد و شیوع جرم، به تدوین قانون اقدام می‌کنند.

تشدید مجازات نتیجه‌ای معکوس دارد؛ قانون‌گذار باید به اصلاح قوانین بپردازد.

با برنامه‌ریزی های مختلف در شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی می‌توان از روی آوردن جوانان به این مواد جلوگیری کرد و قانون‌گذار باید بر اساس نتایج علم جرم شناسی و جامعه‌شناسی به اصلاح قانون بپردازد.

- تشدید مجازات در کنار فرهنگ سازی: برخی دیگر از جرم شناسان معتقدند باید برای مقابله کیفری به فرهنگ سازی دست زد و تشدید مجازات کفایت نمی‌کند که البته می‌توان صحت این نظریه را با توجه به افزایش استعمال مواد روانگردان در میان تحصیل کرده‌ها مورد خدشه قرار داد.

- اقدامات تامینی متناسب: راهکار سوم که شاید امروزه بهترین راه‌کار باشد اقدامات تامینی مناسب با این‌گونه جرائم است چنانکه برخی از حقوقدانان معتقدند در خصوص معتاد، فقط باید اقدام تامینی اجباری به کاربرد؛ نه مجازات به تنهایی چاره ساز است و نه توصیه به معتاد برای ترک اعتیاد خود. اگر مراکز بازپروری موفقیت چندانی در عمل نداشتند باید در نحوه‌ی اداره و امکانات این مراکز تجدید نظر میشد نه این که به کلی این مراکز از دور خارج می‌شد. خلاء این مراکز موجب شده تا حتی کسانی که داوطلبانه حاضر به ترک اعتیاد می‌شوند و خود را به دادگاه معرفی می‌کنند با تحمل چند ضربه آزاد شوند و از مراجعه خود به دادگاه هم پشیمان شوند.

منابع:

- آنس، مارک- دفاع اجتماع، ترجمه دکتر آشوری و نجفی ابرندآبادی، نشر دانشگاه تهران، ج

- باصری، علی اکبر، سیاست جنایی (داخلی و بین المللی) مواد مخدر، انتشارات خرسندی، چاپ اول، ۱۳۸۶
- ترمینولوژی حقوقی-کتاب الکترونیکی، دانشگاه علوم انتظامی
- دهخدا، علی اکبر- لغت نامه دهخدا- انتشارات دانشگاه تهران- چاپ سیروس- ۱۳۵۱۷-
- رحمدل، منصور، سیاست جنایی ایران در قبال جرایم مواد مخدر، انتشارات سمت، ۱۳۸۶
- حسینی، سسید محمد، سیاست جنایی در اسلام و جمهوری اسلامی ج ۱، انتشارات دانشگاه تهران، چ ۱، ۱۳۸۳
- غنجی، علی . (۱۳۸۶) ، کلیات موادمخدر، تهران، معاونت آموزش ناجا .
- لازرژ، کریستین، درآمدی بر سیاست جنایی، ترجمه ی علی حسین نجفی ابرند آبادی، نشر میزان، چاپ اول، ۱۳۸۲
- مجموعه قوانین و مقررات مبارزه با موادمخدر، اداره کل تدوین و تنقیح قوانین و مقررات ریاست جمهوری، چاپ اول ۸۳، ناشر معاونت پژوهش تدوین و تنقیح قوانین و مقررات ریاست جمهوری.
- مجموعه قوانین و مقررات مبارزه با موادمخدر، اداره کل تدوین و تنقیح قوانین و مقررات ریاست جمهوری، - چاپ اول ۹۱، ناشر معاونت پژوهش تدوین و تنقیح قوانین و مقررات ریاست جمهوری.
- مرتضوی، سعید. (۱۳۸۸) ، قاچاق بین المللی مواد مخدر و روان گردان، انتشارات مجد، تهران.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین، درآمدی به جنبه های مختلف سیاست جنایی در قبال مواد مخدر، مجموعه مقالات (سخنرانی های داخلی)، جلد اول، همایش بین المللی علمی کاربردی جنبه های مختلف سیاست جنایی در قبال مواد مخدر، انتشارات روزنامه رسمی ۱۳۷۹